

УДК 343. 365

ПОНЯТТЯ «ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Гуд Т.М., асистент
кафедри кримінального права № 2
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті проведено аналіз основних точок зору щодо поняття «приховування злочину». Запропоновано широке та вузьке розумінні даного поняття. Аргументується доцільність визнання «інтелектуального приховування».

Ключові слова: приховування злочину, бездіяльність, неповідомлення, неправдиві показання.

В статье проведен анализ основных точек зрения относительно понятия «укрывательство преступления». Предложено широкое и узкое толкование данного понятия. Аргументируется целесообразность признания «интеллектуального укрывательства».

Ключевые слова: укрывательство преступления, бездействие, несообщение, ложные показания.

Gud T.M. THE CONCEPT OF „ONCEALMENT OF CRIME” IN CRIMINAL LAW

The article analyzes main points of view on concept of „concealment of crime”. We offer a wide and a narrow interpretation of concept. Argued appropriateness of recognition „intelligent concealment”.

Key words: concealment of crime, misprision, false testimony.

Постановка проблеми. Одним із завдань діяльності органів правопорядку та суду є захист прав та свобод людини та громадянина, суспільства та держави від протиправних посягань, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень. У той же час поведінка окремих осіб не тільки не сприяє реалізації цих завдань, а навпаки, перешкоджає, ускладнює роботу відповідних органів держави в розкритті злочинів і встановленні винних, веде до затягування термінів розслідування, нерідко істотно зачіпає або порушує законні права та інтереси громадян. Одним із проявів такої протиправної поведінки є приховування злочину. Ефективність протидії заздалегідь не об'єктивному приховуванню злочину багато в чому залежить від всебічної та глибокої наукової розробки кримінально-правових аспектів цього негативного соціального явища.

Ступінь розробленості проблеми. Теоретичним і практичним питанням приховування злочину в кримінальному праві свої праці присвятили Г.І. Баймурзін, І.А. Бушуев, Г.Б. Вітенберг, П.І. Гришаєв, П.Ф. Гришанін, М.І. Ковальов, О.М. Лемешко, М.І. Мельник, Б.Т. Разгильдієв, Н.Г. Радунцев, В.Г. Смірнов, М.Х. Хабібুলлін та інші. Проте, незважаючи на численні дослідження даного злочину, й досі в науці кримінального права відсутнє єдине розуміння змісту та обсягу поняття «приховування злочину».

Мета дослідження полягає в аналізі основних точок зору щодо визначення поняття «приховування злочину», та визначення кола діянь, що ним охоплюється, а також

розробка правил кваліфікації суміжних діянь.

У ч. 1 ст. 396 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлена відповідальність за заздалегідь необіцяне приховування тяжкого та особливо тяжкого злочину. На відміну від ч. 6 ст. 27 КК у цій статті вживається термін «приховування» замість «переховування». Звідси перше питання, яке постає при аналізі цих положень – чи є ці терміни синонімами, чи вони позначають різні за обсягом поняття?

У словниках слово «приховувати» має декілька значень: класти що-небудь у невідоме для інших місце, притримуючи до якогось часу; ховати, захоувати; надавати кому-небудь таємний притулок на якийсь час, рятуючи від переслідування, якоїсь небезпеки; переховувати, тримати що-небудь у таємниці, не розголошувати чогось; таїти, затаювати; робити що-небудь менш помітним, не зовсім виразним; скрадати; замовчувати що-небудь, не розповідати про щось із певною метою тощо [1, с. 84]. У той же час словник української мови тлумачить «переховування» як: ховати кого, що-небудь від когось, укривати якийсь час; приховувати для того, щоб зберегти [2, с. 310].

Як бачимо, ці два терміни мають різний обсяг. Якщо «приховувати» означає дії, пов'язані з переміщенням, маскуванню когось – або чого-небудь, неповідомлення певної інформації, то друге – лише дії, пов'язані з наданням притулку, маскуванню, збереженням у таємному місці, зміні зовнішнього вигляду тощо. Таким чином, хоча поняття «переховування» і «прихову-

вання» вживаються для позначення поведінки, яка полягає в утаюванні, маскуванні когось або чогось, проте вони є різними за обсягом, оскільки перше не охоплює собою діяння, пов'язані з наданням певної інформації або замовчуванням її. Звідси можна зробити висновок, що ці поняття співвідносяться як рід та вид, де родовим виступає «приховування», а видовим «переховування».

Вважаємо, що дане полісемічне значення терміну «приховування» є причиною існування у науці кримінального права і судовій практиці неоднозначного розуміння змісту цієї суспільно небезпечної поведінки. Так, основні наукові дискусії точаться навколо питань: 1) чи можливе приховування злочину шляхом бездіяльності, 2) чи є давання неправдивих свідчень видом приховування злочину; 3) чи може існувати так зване «інтелектуальне приховування».

Багато науковців займають позицію, що приховування можливе лише шляхом активної поведінки, а бездіяльність особи, яка достовірно знала про вчинений злочин, не можна розцінювати як приховування [3, с. 139]. Деякі піддають сумніву таке твердження, визнаючи можливість вчинення приховування шляхом бездіяльності [4, с. 55].

Окремі науковці вважають, що заздалегідь не обіцяне приховування злочину охоплює собою і неповідомлення про цей злочин, оскільки неповідомлення при цьому є складовою частиною приховування – більш тяжкого злочину [5, с. 409]. Інші зазначають, що неповідомлення не є приховуванням злочину, однак потребує самостійного закріплення в КК задля збільшення профілактичної функції кримінального права [6, с. 154].

Не менш дискусійним у науці кримінального права є питання поділу приховування злочину на види залежно від об'єктивних властивостей: чи завжди приховування злочину вчиняється шляхом фізичної дії, або воно можливе і шляхом «інтелектуальних дій». Ряд науковців вважають, що приховування полягає виключно у фізичному сприянні [7, с. 61]. Проте деякі допускають можливість існування інтелектуального приховування [8, с. 99-101].

Досліджуючи ці складні, дискусійні питання, перш за все потрібно зазначити, що кримінальне право, як складова системи права України, тісно пов'язане з іншими його галузями. В той же час глибока і детальна розробка усіх понять і дефініцій кримінального права має основоположне значення для розвитку положень інших галузей кримінально-правового циклу: кримінального процесу, криміналістики, кримі-

нально-виконавчого права тощо [9, с. 57]. У зв'язку з цим в юридичній літературі слушно наголошується на необхідності розвитку єдиної мови кримінального права, кримінального процесу, криміналістики тощо, їх понятійного апарату. Вживання поняття або терміна у двох і більше значеннях, а також підміна одного поняття або терміна іншим негативно позначаються як на теоретичній концепції кримінального права, так і на практичній діяльності державних органів і громадських організацій, що ведуть боротьбу зі злочинністю. Тому особливо важлива наукова обґрунтованість правильності використання тих чи інших понять [10].

Поняття «приховування злочину» є предметом дослідження спеціалістами різних галузей права, у тому числі кримінального процесу та криміналістики. Так, фахівці цих наукових сфер під «приховуванням злочину» розуміють дії осіб, спрямовані на утаювання (знищення, маскування або фальсифікацію) інформації (її носіїв), що вказує на факт вчинення злочину, протидію, перешкоджання розслідуванню [11, с. 89-90; 12, с. 13].

Отже, в межах наук кримінального процесу та криміналістики «приховування злочину» визначається як певна протиправна поведінка особи, яка перешкоджає проведеному досудового розслідування та допомагає винному уникнути відповідальності. При цьому наголошується на тому, що приховування може здійснюватися в різний спосіб, під яким розуміють сукупність прийомів і методів, що застосовуються при вчиненні злочину [13, с. 32-36].

Вченими пропонуються різноманітні критерії класифікації способів приховування. На думку М.В. Даньшина, підставами, що дозволяють поділити способи приховування злочинів на класи (групи, види), виступають різні обставини об'єктивного і суб'єктивного характеру, що лежать в основі детермінації відповідних способів приховування злочинів [14, с. 13]. Наведено лише деякі з них. Так, залежно від предмета приховування **виділяють способи приховування**: а) самої події злочину; б) факту вчинення злочину визначеною особою; в) окремих обставин – слідів злочину; г) місця перебування обвинуваченого, потерпілого, свідка; д) змішані способи – направлені на досягнення декількох зі вказаних вище цілей. За **суб'єктом**: а) ті, що застосовуються злочинцем; б) ті, що застосовуються потерпілим; в) ті, що застосовуються свідками та іншими особами; г) змішані [12, с. 15-16].

Залежно від **форми приховування** – пасивні й активні. До першої категорії належать способи, які полягають, насамперед,

у приховуванні інформації. Відповідно, у другу групу входять способи, які полягають в активному нав'язуванні «своїх гри», перехопленні ініціативи, введення в оману осіб, які мають намір установити обставини досліджуваної події [15].

Аналіз зазначених способів приховування злочину свідчить про те, що у межах науки кримінального процесу та криміналістики, допускається можливість вчинення приховування не тільки шляхом бездіяльності, а й шляхом надання неправдивої інформації чи її замовчування (інтелектуальне приховування).

На підставі зазначеного, можна зробити висновок, що поняття «приховування злочину» є міждисциплінарним. Воно використовується різними науками криміналістичного циклу. У зв'язку з цим, як відмічає М.І. Панов, не припустимо, щоб кожна з цих наук, оперуючи поняттями, що належать до класу міждисциплінарних, інтерпретувала їх по-різному. Використання кожною з названих наук понять, що належать до суміжних галузей знань, не повинно носити довільного характеру [9, с. 37-45]. Саме тому, вважаємо, що поняття «приховування злочину» повинно мати єдине розуміння незалежно від сфери його використання.

Враховуючи лексичне значення даного терміну, вважаємо обґрунтованою позицію тих спеціалістів у галузі кримінального права, які висловлюються за визнання можливості вчинення приховування злочину шляхом бездіяльності. Крім того, виходячи з того, що предметом приховування можуть бути не тільки матеріальні явища, а й інформація про ці явища, вважаємо допустимим визнання можливості здійснення даного діяння шляхом надання неправдивої інформації чи замовчуванням її.

Подібне розуміння досліджуваного поняття також узгоджується з поглядами вчених інших наук криміналістичного циклу. Крім цього, таке тлумачення «приховування» відповідає змісту не тільки положенням ч. 1 ст. 396 КК, а й інших положень чинного кримінального законодавства України.

Так, у ст. 201 КК встановлена відповідальність за контрабанду, одним із способів якої є приховування предметів контрабанди від митного контролю, який може бути здійснений шляхом подання митному органу (як підстави для переміщення цих предметів, підроблених документів чи документів, тобто поданням неправдивої інформації). Одним із способів ухилення від сплати податків (ст. 212 КК) визнається приховування об'єктів оподаткування, у тому числі шляхом невідображення у звітних документах, які подаються до податкових органів, будь-яких із цих об'єктів –

доходу (прибутку), доданої вартості робіт, продукції, послуг тощо. Отже, навіть у межах КК допускається можливість вчинення «приховування» шляхом подання неправдивої інформації або її замовчуванням.

У той же час у ч. 6 ст. 27 КК, яка містить перелік діянь, що утворюють об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 396 КК, «приховування» розкривається через більш вузьке поняття «переховування», яке не охоплює собою надання неправдивої інформації. Проте за окремі прояви таких дій відповідальність передбачена у ст. 384 КК («Завідомо неправдиве показання»).

У зв'язку з цим, на наш погляд, слід говорити про існування широкого та вузького значення «приховування злочину».

У широкому значенні «приховування злочину» виступає як родове поняття, яке охоплює певну групу злочинів проти правосуддя, що мають ряд загальних об'єктивних і суб'єктивних ознак. Так, всі вони спрямовані на ускладнення встановлення як самої події злочину, так і його окремих обставин. Тим самим вони перешкоджають здійсненню досудового розслідування та надають можливість винній особі уникнути відповідальності. Проте, залежно від предмета приховування, форми діяння (дія чи бездіяльність), способу його здійснення та суб'єкта, відповідальність за їх вчинення передбачена у різних статтях Кримінального кодексу України.

Виходячи з цього, вважаємо, що такі дії, як, наприклад, завідоме неправдиве показання (ст. 384 КК), відмова свідка від давання показань (ст. 385 КК), приховування (ст. 396 КК), вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК) тощо – є самостійними видами приховування злочину. Деякі з них можуть бути вчинені шляхом надання неправдивої інформації (ст. 384 КК). Окремі здійснюються шляхом бездіяльності (ст. 385 КК). Певні злочини пов'язані із приховуванням особи, яка вчинила злочин, речових доказів цього злочину (ст. 396 КК), а інші – з приховуванням інформації про ці докази (наприклад, ст. 384 КК). Декотрі полягають у заподіянні смерті іншій людині (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК) тощо.

Всі ці приховування є самостійними видами, а тому їх кваліфікація повинна наставати тільки за тією статтею Особливої частини КК, яка найбільш повно відображає специфіку, особливості вчиненого. Кваліфікація за сукупністю злочинів може мати місце лише у випадках скоєння особою декількох таких приховувань.

Таким чином, у широкому значенні «приховування злочину» – це родове по-

няття, що охоплює певну сукупність суспільно небезпечних діянь, які протидіють швидкому та повному розкриттю злочинів, виявленню винних та забезпеченню правильного застосування положень кримінального закону.

Що ж стосується вузького розуміння «приховування», то воно охоплює окремий прояв активної суспільно небезпечної поведінки, яка передбачена у ч. 6 ст. 27 та ст. 396 КК і полягає у активних діях, спрямованих на переховування особи, яка вчинила злочин, або речових доказів цього делікту. А отже неповідомлення про вчинений злочин або надання неправдивої інформації щодо нього не охоплюється ст. 396 КК.

Саме таке розуміння «приховування злочину» дозволяє провести розмежування між суміжними злочинами, що спрямовані на перешкоджання здійсненню правосуддя та надає можливість вирішити інші дискусійні питання.

Крім цього вбачається доцільним внести зміни до ст. 396 КК, а саме поняття «приховування злочину» замінити на «переховування злочину». Вважаємо, що такі редакційні зміни, по-перше, узгодять між собою положення Загальної і Особливої частин КК. По-друге, дозволять відобразити особливості даного делікту як окремого самостійного виду приховування злочину поряд з іншими його різновидами, які визнаються законом самостійними злочинами.

Як вже було зазначено, в межах родового поняття «приховування злочину» допустимо виділяти фізичне та інтелектуальне приховування. Проте, чи можливе його здійснення в межах вузького розуміння приховування, в значенні переховування злочину, відповідальність за яке передбачена у ст. 396 КК? Виходить, що так.

У науці кримінального права дії, залежно від їх форми, поділяються на фізичні (енергетичні) та інформаційні [16, с. 50]. Фізичні дії характеризуються використанням м'язової, фізичної сили для здійснення злочинного посягання. Інформаційні дії полягають у передачі відповідної інформації іншим особам і виражаються у словесній (вербальній) формі, а також у формі різних дій, що несуть інформацію, смислових жестів і виразних рухів (міміка і пантоміма) [13, с. 16]. Звідси можна зробити висновок, що приховування злочину може полягати не тільки у безпосередньому, особистому, наприклад, переміщенні, переховуванні особою знарядь, засобів вчинення злочину, знищенні слідів злочину тощо. Воно, як правильно вважає О.В. Глухова, може бути здійснене шляхом надання порад злочинцю про те, де і як «безпечніше» сховатися або заховати предмети злочину, як ефек-

тивніше позбутися слідів злочину; повідомлення інформації про те, як ведеться розшук, які виявлені сліди злочину тощо [17, с. 158-160]. Така поведінка також є суспільно небезпечною, оскільки сприяє уникненню відповідальності злочинцем та перешкоджає діяльності правоохоронних органів щодо своєчасного попередження та розкриття злочину. Іноді інформаційне сприяння приховуванню має досить суттєвий характер. На думку О.С. Горелик, Л.В. Лобанової, С.В. Дрьомова сповіщення про засідку на квартирі злочинця або її зняття, надання інформації про способи перевірки його місцезнаходження та його встановлення, консультування з приводу способів приховування за своїм значенням не відрізняються від фізичних способів приховування [18, с. 207, 208]. Саме тому, незалежно від того, чи винний особисто переховував злочин, чи надавав поради, вказівки, рекомендації, як це краще зробити, така поведінка перешкоджає виявленню особи, яка вчинила злочин, сприяє укриттю матеріальних слідів злочину, а тому вона також має визнаватися злочинною.

Отже, точка зору щодо визнання існування «інтелектуального» («інформаційного») приховування, у тому числі в межах вузького значення даного поняття, є обґрунтованою. В той же час особливість цього способу приховування у рамках діяння, передбаченого ст. 396 КК, полягає у тому, що інформація має характер порад, вказівок, рекомендацій щодо переховування. До того ж ця інформація надається прямо чи опосередковано (наприклад, через інших осіб) особі, яка вчинила злочин. Якщо ж інформація має інший характер, наприклад, неправдиві показання про подію злочину, та надходить другим особам, наприклад, працівнику правоохоронного органу або суду, дії винного не містять ознак переховування злочину (ст. 396 КК), а за наявності необхідних ознак вчинене потрібно визнавати самостійним видом приховування злочину, відповідальність за який передбачена у ст. 384 КК.

Проте зміст, аналіз змісту положень ч. 6 ст. 27 КК дають підстави для висновку, що законодавець, закріплюючи способи переховування злочину, пов'язав їх лише із вчиненням фізичних дій. Так звані «інтелектуальні дії» не охоплюються змістом вказаних положень. У зв'язку з цим з метою вдосконалення зазначених приписів вбачається доцільним доповнити ч. 6 ст. 27 КК вказівкою, що: «Не є співучастью не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів, а

також заздалегідь не обіцяне надання по-рад, вказівок, які сприяють переховуванню злочину».

Висновки. На підставі зазначеного вважаємо доцільним розрізнити широке та вузьке значення поняття «приховування злочину». У широкому розумінні – це родове поняття, яке охоплює собою певну сукупність суспільно небезпечних діянь, які протидіють швидкому та повному розкриттю злочинів, виявленню винних та забезпеченню правильного застосування положень кримінального закону. У вузькому значенні – це самостійний склад злочину, передбачений ст. 396 КК, який полягає у вчиненні активних фізичних дій щодо переховування злочинця або речових доказів його вчинення.

Переховування особи, яка вчинила злочин, може бути не тільки у фізичному сприянні цій особі в уникненні відповідальності, а й шляхом надання їй певної інформації, а саме, по-рад, вказівок, рекомендацій щодо більш ефективного переховування її самої, або вчиненого нею злочину. Така поведінка не поступається за ступенем суспільної небезпечності фізичним діям, у зв'язку з чим вбачається доцільним встановити кримінальну відповідальність за її здійснення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник української мови. [В 11 т.]. Т. 8: Природа-Ряхтливий / ред. В.О. Винник [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1977. – 928 с.
2. Словник української мови. [В 11 т.]. Т. 6: П – Поїти / ред. А.В. Лагутіна, К.В. Ленець. – К.: Наук. думка, 1975. – 832 с.
3. Бриллиантов А.В. Квалификация преступлений против правосудия: Уч. пос. Спецкурс. / А.В. Бриллиантов, Н.Р. Косевич – М.: РАП, 2006. – 272 с.
4. Разгильдиев Б.Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению / Б.Т. Разгильдиев. – Саратов: Саратов. ун-т, 1981. – 110 с.
5. Коржанський М.Й. Кримінальне право України: Частина Особлива. / М.Й. Коржанський – К.: Генеза, 1998. – 592 с.
6. Савченко А.В. Злочини проти правосуддя в Україні та США (на рівні федерації): порівняльний аналіз / А.В. Савченко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 12. – С. 151-154.
7. Бушуев И.А. Ответственность за укрывательство и недоносительство / И.А. Бушуев. – М.: Юрид.лит, 1965. – 138 с.
8. Лобанова Л.В. Преступления против правосудия: теоретические проблемы классификации и законодательной регламентации. – Волгоград: Волгоград. гос. ун-т, 1999. – 268 с.
9. Панов Н.И. Понятийные аппараты наук криминального цикла: соотношение и взаимосвязь // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 57 – 60.
10. Рощина І.О. Проблема термінології у кримінальному праві України / І.О. Рощина. – [Електронний ресурс] // Часопис Академії адвокатури України. 2010. – № 9 (4). – С. 1–5. – Режим доступу: <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2010-4/10riokpu.pdf>.
11. Волобуев А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навч. посібник / А.Ф. Волобуев. – Х., 2000. – 272 с.
12. Комаринська Ю.Б. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок, або самогубство на залізничному транспорті: навчальний посібник / Ю.Б. Комаринська, О.І. Галаган. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 124 с.
13. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И. Панов. – Х.: Вища шк., 1982. – 161 с.
14. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кримінальний процес та криміналістика. Судова експертиза. / М.В. Даньшин. – Х.: Б. в., 2000. – 19 с.
15. Чичиркіна С.П. Способи приховування злочинів у сфері службової діяльності / С.П. Чичиркіна // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1(1). – С. 151–158. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2011_1\(1\)_21.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2011_1(1)_21.pdf).
16. Малинин В.Б. Объективная сторона преступлений: моногр. / В.Б. Малинин, А.Ф. Парфенов. – СПб.: Юрид. ин-т, 2004. – 297 с.
17. Глухова О.В. Уголовная ответственность за недоносительство и укрывательство преступлений: монография / О.В. Глухова. – Брест: БрГУ, 2010. – 247 с.
18. Горелик А.С. Преступления против правосудия / А.С. Горелик, Л.В. Лобанова. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2005. – 491 с.